

Wychować do myślenia historycznego

Zwiększenie liczby godzin poświęconych historii współczesnej, wprowadzenie seminaryjnej formy nauczania, połączenie historii z elementami kształtowania postaw obywatelskich, umożliwienie nauczycielom przekazania wiedzy historycznej w odniesieniu do współczesności to główne elementy zmiany w nauczaniu historii wprowadzanej od nowego roku szkolnego do szkół ponadgimnazjalnych.

Jednym z kluczowych celów zmiany jest podniesienie prestiżu i zwiększenia zainteresowania uczniów historią (liczba uczniów wybierających historię jako przedmiot maturalny zmalała z 22% w 2005 r. do mniej niż 7 % w 2011 r.). Służy temu wzmocnienie roli przedmiotu na poziomie gimnazjum, m.in. dzięki wprowadzeniu oddzielnego egzaminu z historii, oraz świadome traktowanie kolejnych etapów nauczania historii jako całości. Proces edukacji historycznej ma przypominać spiralę – z każdym rokiem wchodzimy na kolejny (wyższy) poziom, a efekty lat poprzednich kumulują się.

Do tej pory uczeń uczył się historii „po kole” - trzy razy, w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum, przerabiał to samo. Wprowadzona do szkół w 2008 r. nowa podstawa programowa sprawiła, że siedmioletni (3 lata szkoły podstawowej, 3 lata gimnazjum i 1 rok w szkole ponadgimnazjalnej) cykl nauczania historii będzie spójny. Nauczyciel, który w liceum, czy technikum rozpocznie pracę z klasą I, będzie absolutnie pewien, że jego uczniowie mają zamknięty kurs do roku 1918, powtórzony i sprawdzony zewnątrz.

Pierwsza klasa szkoły ponadgimnazjalnej poświęcona będzie więc historii najnowszej, na którą w szkołach do tej pory brakowało czasu. Młodzi ludzie będą się uczyć o czasach, doświadczeniach i pamięci ostatnich czterech pokoleń Polaków. Dotyczy to wszystkich typów szkół ponadgimnazjalnych – także szkół zawodowych. W ten sposób nowa podstawa programowa umożliwi nauczycielom historii po raz pierwszy, szansę na omówienie, pełnego i usystematyzowanego kursu historii ojczystej.

Po pierwszej klasie liceum uczniowie podzielą się na dwie grupy: tę, która zdaje maturę z historii i tę, która nie wybiera historii na maturze. Ci pierwsi będą mieli naukę historii na poziomie rozszerzonym. Ci drudzy będą mieli zajęcia nadal z historii, ale w nieco innym układzie niż czysto chronologiczny. Stąd nazwa przedmiotu: historia i społeczeństwo. Dziedzictwo epok. W zamierzeniu twórców podstawy, zajęcia z tego przedmiotu mają pomóc zrozumieć uczniom zainteresowanym naukami ścisłymi i eksperymentalnymi, jak ważna jest historyczna ciągłość i jak wiele doświadczeń współczesnych jest zakorzenionych w doświadczeniach poprzednich pokoleń.

Tak czy inaczej będzie to normalny przedmiot, na wszystkich kolejnych latach nauczania będą sprawdziany wiedzy i normalne oceny oraz ocena na koniec roku, czy ktoś będzie zdawał maturę z historii, czy nie.

Wymiar godzin historii – porównanie stanu przed reformy i po zmianach

W starej podstawie nie było limitu godzin, które musiały być poświęcone historii. Jeśli więc jakaś lekcja przepadała, nie było potrzeby jej odrobienia. Nowa rozlicza czas nauki inaczej, jeśli lekcja przepadnie, musi być odrobiona.

W starej podstawie było natomiast zapisane, że suma tygodniowego limitu godzin z poszczególnych lat ma wynosić w liceum 5. Dyrektor mógł więc zorganizować to tak, by

przez pierwsze dwa lata uczniowie mieli po 2 godziny zajęć z historii w tygodniu, a w ostatnim roku jedną. Mógł też podzielić to inaczej, ale suma musiała wynieść 5.

	Poprzednia podstawa programowa Liczba godzin tygodniowo/cykl kształcenia	Nowa podstawa programowa Liczba godzin tygodniowo/w całym cyklu kształcenia			
	Historia	Historia I klasa	Historia - zakres rozszerzony	Historia i społeczeństwo – przedmiot uzupełniający	Razem liczba godzin
Liceum	Np. 2 w I kl., 2 w II kl. i 1 h w III kl. lub w układzie 1,2,2 – do decyzji dyrektora jak to zorganizował, ale razem suma godzin lekcyjnych z poszczególnych lat = 5	2 h	8 h (np. 4 h w II klasie plus 4 w III)	2 h w II klasie i 2 h w III = 4 h	10 h w zakresie rozszerzonym lub 6 h jako przedmiot uzupełniający, czyli 180 lub 300 h w całym cyklu kształcenia.
Technikum	Jak wyżej	2 h	-	2 h w II klasie i 2 h w III = 4 h	6 h czyli 180 h w całym cyklu
Zasadnicza szkoła zawodowa	Jak wyżej, ale suma godzin = 2	2 h	-	-	60 h w całym cyklu

Co obejmuje historia i społeczeństwo?

Dla osób, które nie są fachowcami, brzmi to dość tajemniczo – nauczyciel ma wybrać cztery wątki, które będzie realizował przez dwa najbliższe lata. Ma do wyboru dziewięć wątków tematycznych przekrojowo obejmujących kolejne epoki od starożytności do XX wieku plus dziesiąty autorski oraz pięć wątków chronologicznych. Z nich buduje własny program.

Może np. wybrać cztery wątki tematyczne lub dwa wątki tematyczne i dwa wątki epokowe. Można przykładowo ułożyć program składający się z „wątków”: „Ojczysty panteon i ojczyste spory”; „Wojna i wojskowość”; Historia XIX oraz XX wieku.

Umożliwia dużo dokładniejsze zapoznanie uczniów nie zdających historii na maturze z problematyką zgodnie z opiniami krytyków kształtująca postawy patriotyczne. Wybór „wątków” zależy od nauczyciela. Jest to spełnienie postulatów wielu nauczycieli, którzy wcześniej skarżyli się na zbyt sztywny gorset programów, nie przystający do oczekiwań i zainteresowań uczniów.

Nauczycielom zostawiono też możliwość realizowania tzw. wątku autorskiego. W nim będą mogli zaplanować interesujące lekcje o swoim regionie czy miejscowości. Nauczyciele, którzy są pasjonatami wojskowości – będą mogli zrobić lekcje o wojnach i militariach. Prawdopodobnie jednak większość nauczycieli wybierze sprawdzone wątki chronologiczne – np. XIX i XX wiek – albo tematykę ustrojową i gospodarczą.

Nie chodzi o to, żeby na lekcjach historii i społeczeństwa uczyć jeszcze raz, w tradycyjny, chronologiczny sposób wszystkiego, od Cheopsa do Okrągłego Stołu. Chodzi o to, by uczyć uzupełniając braki uczniów i rozwijając ich umiejętności historycznego myślenia. Nauczyciel będzie mógł realizować swoją pasję do historii wspólnie z uczniami, a ci będą sobie na nowo porządkować wiedzę historyczną, poznawać źródła, głębiej rozumieć procesy. Dlatego mówi się o bardziej seminaryjnym, uniwersyteckim charakterze tych zajęć.

Wątki są tak skonstruowane co do zakresu wymagań, że w efekcie uczeń pogłębia znajomość historii mimo, że nie czyni tego w prosty sposób chronologiczny, do którego był przyzwyczajony w ciągu siedmiu dotychczasowych lat nauki historii.

Przykłady realizacji wybranych wątków

UWAGA; ZAPISY PODSTAWY PROGRAMOWEJ UŻYWAJĄ JĘZYKA WYMAGAŃ, A WIĘC FORMUŁUJĄ CELE, DO KTÓRYCH UCZEŃ MA DOJŚĆ PO PRZEROBIENIU PEWNEJ PARTII MATERIAŁU. TO NIE SĄ TREŚCI ZAJĘĆ, BO TYCH MOŻE BYĆ ZNACZNIE, ZNACZNIE WIĘCEJ.

Przykład 1.

Tym razem nauczyciel, zgodnie z zapisami *Podstawy programowej*, wybrał cztery wątki tematyczne. W jego programie, przedłożonym dyrektorowi szkoły do zatwierdzenia, ale również na jego lekcjach powinny znaleźć odwzorowanie następujące zapisy dokumentu:

Zestawienie: DZIEDZICTWO EPOK

Tematy zajęć	Epoka				
	Starożytność	Średniowiecze	Nowożytność	XIX w.	XX w.
1. Europa i świat	A1	B1	C1	D1	E1
2. Język, komunikacja i media	A2	B2	C2	D2	E2
3. Kobieta i mężczyzna, rodzina	A3	B3	C3	D3	E3

4. Nauka	A4	B4	C4	D4	E4
5. Swojskość i obcość	A5	B5	C5	D5	E5
6. Gospodarka	A6	B6	C6	D6	E6
7. Rządzący i rządzeni	A7	B7	C7	D7	E7
8. Wojna i wojskowość	A8	B8	C8	D8	E8
9. Ojczysty Panteon i ojczyste spory	A9	B9	C9	D9	E9
10 Propozycja własna nauczyciela	<i>np. historia regionu</i>				

Wątek tematyczny > 6. Gospodarka. Uczeń:

- A.6.1. opisuje formy wymiany handlowej w świecie starożytnym;
- A.6.2. opisuje początki pieniądza i wyjaśnia konsekwencje pojawienia się pieniądza w obrocie handlowym;
- B.6.1. opisuje różne formy kredytowania przedsięwzięć handlowych (i innych) w starożytności, średniowieczu i nowożytności; wyjaśnia niezbędną rolę kredytu dla funkcjonowania gospodarki rynkowej;
- B.6.2. wyjaśnia stosunek Kościoła do bogactwa i bogacenia się w średniowieczu;
- C.6.1. opisuje instytucje ważne dla rozwoju gospodarki kapitalistycznej (np. bank, giełdę, weksel); charakteryzuje ponadregionalne więzi gospodarcze w epoce nowożytnej;
- C.6.2. wyjaśnia genezę gospodarki kapitalistycznej w Europie i ocenia rolę, jaką odegrał kapitalizm w zapewnieniu Europie pierwszeństwa w nowożytnym świecie;
- D.6.1. charakteryzuje gospodarkę kapitalistyczną w XIX w.; opisuje miasto przemysłowe; wyjaśnia znaczenie kwestii robotniczej;
- D.6.2. charakteryzuje poglądy entuzjastów kapitalizmu oraz przedstawia krytyczne opinie na temat gospodarki kapitalistycznej w XIX w.; wyjaśnia główne założenia marksowskiej teorii ekonomicznej;
- E.6.1. charakteryzuje gospodarkę realnego socjalizmu i jej konsekwencje;
- E.6.2. wyjaśnia, czym jest państwo opiekuńcze i opisuje jego genezę; opisuje kilka odmiennych przykładów współczesnych państw opiekuńczych; przedstawia argumenty w sporze o efektywność i sprawiedliwość państwa opiekuńczego.

Wątek tematyczny > 7. Rządzący i rządzeni. Uczeń:

- A.7.1. wyjaśnia pojęcie obywatel i obywatelstwo w polis ateńskiej i w republikańskim Rzymie;
- A.7.2. wyjaśnia recepcję antycznego pojęcia obywatel w późniejszych epokach, z uwzględnieniem Rzeczypospolitej przedrozbiorowej;
- B.7.1. charakteryzuje zakres władzy cesarza, papieża i króla oraz ich wzajemne relacje w średniowieczu; opisuje zakres władzy samorządu miejskiego w średniowiecznym mieście;
- B.7.2. analizuje relikty świata feudalnego w późniejszych epokach;
- C.7.1. analizuje funkcjonowanie staropolskiego parlamentaryzmu na tle porównawczym;
- C.7.2. analizuje i ocenia zjawisko oligarchizacji życia politycznego i rozwoju klienteli jako nieformalnego systemu władzy w I Rzeczypospolitej;
- D.7.1. analizuje, na wybranych przykładach, zjawisko rewolucji społeczno-politycznej i jego ideowe korzenie;
- D.7.2. analizuje, na wybranych przykładach, ruch anarchistyczny;
- E.7.1. analizuje, na wybranych przykładach, działalność opozycji politycznej w PRL;
- E.7.2. objaśnia pojęcie antyutopii, odwołując się do prac Orwella i Huxleya.

Wątek tematyczny > 8. Wojna i wojskowość. Uczeń:

- A.8.1. charakteryzuje, na wybranych przykładach, strategię Aleksandra Wielkiego i Juliusza Cezara;
- A.8.2. charakteryzuje organizację i technikę wojenną armii rzymskiej;
- B.8.1. charakteryzuje etos rycerski;
- B.8.2. wyjaśnia, na wybranych przykładach, koncepcję wojny sprawiedliwej i niesprawiedliwej w średniowieczu;
- C.8.1. analizuje przyczyny i następstwa wojen religijnych w nowożytnej Europie;
- C.8.2. charakteryzuje wybrane sylwetki wodzów i ich strategię z okresu Rzeczypospolitej przedrozbiorowej;
- D.8.1. charakteryzuje, na wybranych przykładach, strategię Napoleona I; analizuje czarną i białą legendę napoleońską; wyjaśnia różnice w ocenie Napoleona I w Polsce i w innych państwach europejskich;
- D.8.2. charakteryzuje i porównuje trzy koncepcje stworzenia ładu światowego: Pax Romana, PaxBritanica i PaxAmericana;
- E.8.1. analizuje wybrane przepisy prawa międzynarodowego o wojnie;

- E.8.2. charakteryzuje ruch pacyfistyczny; charakteryzuje wizję globalnej zagłady obecną w literaturze i filmach science-fiction.

Wątek tematyczny > 9. Ojczysty Panteon i ojczyste spory. Uczeń:

- A.9.1. charakteryzuje, na wybranych przykładach, antyczne wzory bohaterstwa, żołnierza i obrońcy ojczyzny oraz ich recepcję w polskiej myśli politycznej, tradycji literackiej oraz edukacyjnej późniejszych epok;
- A.9.2. charakteryzuje antyczny wzorzec obywatela oraz jego recepcję w polskiej myśli i praktyce politycznej późniejszych epok;
- B.9.1. charakteryzuje, na wybranych przykładach, koncepcje polityczne władców z dynastii piastowskiej;
- B.9.2. charakteryzuje oraz ocenia, na wybranych przykładach, rolę ludzi Kościoła w budowie państwa polskiego;
- C.9.1 charakteryzuje, na wybranych przykładach, postawy obywateli wobec wyzwań epoki (XVI – XVIII w.);
- C.9.2. charakteryzuje spory o przyczyny upadku I Rzeczypospolitej;
- D.9.1 charakteryzuje i ocenia polityczne koncepcje nurtu insurekcyjnego oraz nurtu realizmu politycznego;
- D.9.2. charakteryzuje spory o ocenę dziewiętnastowiecznych powstań narodowych;
- E.9.1. charakteryzuje spory o kształt Polski w XX w., uwzględniając cezury 1918 r., 1944-1945, 1989 r. oraz prezentuje sylwetki czołowych uczestników tych wydarzeń;
- E.9.2. charakteryzuje postawy społeczne wobec totalitarnej władzy, uwzględniając różnorodne formy oporu raz koncepcje współpracy lub przystosowania.

Przykład 2.

Ilustrujemy sposób budowania programu zajęć używając tabelarycznego zestawienia wątków i szczegółowych zapisów *Podstawy programowej*. W naszym przykładzie nauczyciel wybrał dwa wątki epokowe i dwa wątki tematyczne. W jego programie, przedłożonym dyrektorowi szkoły do zatwierdzenia, ale również na jego lekcjach powinny znaleźć odwzorowanie następujące zapisy dokumentu:

Zestawienie: DZIEDZICTWO EPOK

	Epoka	Starożytność	Średniowiecze	Nowożytność	XIX w.	XX w.
Tematy zajęć						

1. Europa i świat	A1	B1	C1	D1	E1
2. Język, komunikacja i media	A2	B2	C2	D2	E2
3. Kobieta i mężczyzna, rodzina	A3	B3	C3	D3	E3
4. Nauka	A4	B4	C4	D4	E4
5. Swojskość i obcość	A5	B5	C5	D5	E5
6. Gospodarka	A6	B6	C6	D6	E6
7. Rządzący i rządzeni	A7	B7	C7	D7	E7
8. Wojna i wojskowość	A8	B8	C8	D8	E8
9. Ojczysty Panteon i ojczyste spory	A9	B9	C9	D9	E9
10 Propozycja własna nauczyciela	np.historia regionu				

Wątek epokowy > D. XIX w. Uczeń:

- D.1.1. opisuje politykę Europy wobec Chin, Indii i Japonii w XIX w.; ocenia znaczenie odkrycia kultur Chin, Indii i Japonii dla cywilizacji europejskiej;
- D.1.2. przedstawia spory o ocenę roli kolonializmu europejskiego dla Europy i terytoriów kolonizowanych;
- D.2.1. charakteryzuje kulturę masową społeczeństwa XIX-wiecznego;
- D.2.2. charakteryzuje nowe formy przekazu informacji w społeczeństwie XIX-wiecznym, ze szczególnym uwzględnieniem prasy i reklamy oraz fotografii;
- D.3.1. opisuje, na wybranych przykładach, wzory miłości romantycznej i analizuje trwałość tego wzorca kulturowego;
- D.3.2. wyjaśnia przemiany życia społecznego sprzyjające emancypacji kobiet i przejawy tego procesu;
- D.4.1. charakteryzuje XIX-wieczną fascynację „postępem”;
- D.4.2. charakteryzuje konsekwencje darwinizmu i teorii psychoanalizy w naukach społecznych i refleksji etycznej w XIX i XX w.;
- D.5.1. charakteryzuje obecność mitu „szlachetnego dzikusa” w literaturze epoki, opisuje europejskie wyobrażenia o mieszkańcach innych kontynentów zawarte w literaturze przygodowej;
- D.5.2. charakteryzuje i ocenia idee nacjonalizmu w XIX w.;

D.6.1. charakteryzuje gospodarkę kapitalistyczną w XIX w.; opisuje miasto przemysłowe; wyjaśnia znaczenie kwestii robotniczej;

D.6.2. charakteryzuje poglądy entuzjastów kapitalizmu oraz przedstawia krytyczne opinie na temat gospodarki kapitalistycznej w XIX w.; wyjaśnia główne założenia marksowskiej teorii ekonomicznej;

Wątek epokowy > E. XX w. Uczeń:

E.1.1. charakteryzuje kontakty i wzajemne stosunki Stanów Zjednoczonych i Europy w XX w. z uwzględnieniem polityki, gospodarki i kultury;

E.1.2. charakteryzuje stanowiska w sporze o liberalizację światowego handlu i jej konsekwencje.

E.2.1. analizuje obieg informacji w społeczeństwie XX-wiecznym; charakteryzuje znaczenie nowych form w komunikacji społecznej z uwzględnieniem radia, telewizji, filmu i Internetu; analizuje, w jaki sposób dostępne człowiekowi formy przekazu wpływają na treść przekazu;

E.2.2. analizuje przykłady manipulacji językowych w propagandzie politycznej i reklamie.

E.3.1. analizuje, na wybranych przykładach, przemiany obyczajowe w świecie zachodnim w XX w., z uwzględnieniem „rewolucji obyczajowej” lat 60;

E.3.2. analizuje zmiany modelu rodziny w XX w., z uwzględnieniem przemian zaistniałych w życiu społeczeństwa polskiego.

E.4.1. analizuje wybrane interpretacje socjologiczne odnoszące się do przemian życia społecznego w XX w.;

E.4.2. przedstawia współczesne spory etyczne wokół uprawnień i granic poznawczych nauki.

E.5.1. analizuje wielokulturowość społeczeństwa II Rzeczypospolitej;

E.5.2. analizuje, na wybranych przykładach, współczesne społeczeństwa wielokulturowe.

E.6.1. charakteryzuje gospodarkę realnego socjalizmu i jej konsekwencje;

E.6.2. wyjaśnia, czym jest państwo opiekuńcze i opisuje jego genezę; opisuje kilka odmiennych przykładów współczesnych państw opiekuńczych; przedstawia argumenty w sporze o efektywność i sprawiedliwość państwa opiekuńczego.

E.7.1. analizuje, na wybranych przykładach, działalność opozycji politycznej w PRL;

E.7.2. objaśnia pojęcie antyutopii, odwołując się do prac Orwella i Huxleya.

Wątek tematyczny > 8. Wojna i wojskowość. Uczeń:

- A.8.1. charakteryzuje, na wybranych przykładach, strategię Aleksandra Wielkiego i Juliusza Cezara;
- A.8.2. charakteryzuje organizację i technikę wojenną armii rzymskiej;
- B.8.1. charakteryzuje etos rycerski;
- B.8.2. wyjaśnia, na wybranych przykładach, koncepcję wojny sprawiedliwej i niesprawiedliwej w średniowieczu;
- C.8.1. analizuje przyczyny i następstwa wojen religijnych w nowożytnej Europie;
- C.8.2. charakteryzuje wybrane sylwetki wodzów i ich strategię z okresu Rzeczypospolitej przedrozbiorowej;
- D.8.1. charakteryzuje, na wybranych przykładach, strategię Napoleona I; analizuje czarną i białą legendę napoleońską; wyjaśnia różnice w ocenie Napoleona I w Polsce i w innych państwach europejskich;
- D.8.2. charakteryzuje i porównuje trzy koncepcje stworzenia ładu światowego: Pax Romana, Pax Britannica i Pax Americana;
- E.8.1. analizuje wybrane przepisy prawa międzynarodowego o wojnie;
- E.8.2. charakteryzuje ruch pacyfistyczny; charakteryzuje wizję globalnej zagłady obecną w literaturze i filmach science-fiction.

Wątek tematyczny > 9. Ojczysty Panteon i ojczyste spory. Uczeń:

- A.9.1. charakteryzuje, na wybranych przykładach, antyczne wzory bohaterstwa, żołnierza i obrońcy ojczyzny oraz ich recepcję w polskiej myśli politycznej, tradycji literackiej oraz edukacyjnej późniejszych epok;
- A.9.2. charakteryzuje antyczny wzorzec obywatela oraz jego recepcję w polskiej myśli i praktyce politycznej późniejszych epok;
- B.9.1. charakteryzuje, na wybranych przykładach, koncepcje polityczne władców z dynastii piastowskiej;
- B.9.2. charakteryzuje oraz ocenia, na wybranych przykładach, rolę ludzi Kościoła w budowie państwa polskiego;
- C.9.1. charakteryzuje, na wybranych przykładach, postawy obywateli wobec wyzwań epoki (XVI – XVIII w.);
- C.9.2. charakteryzuje spory o przyczyny upadku I Rzeczypospolitej;
- D.9.1. charakteryzuje i ocenia polityczne koncepcje nurtu insurekcyjnego oraz nurtu realizmu politycznego;
- D.9.2. charakteryzuje spory o ocenę dziewiętnastowiecznych powstań narodowych;

- E.9.1. charakteryzuje spory o kształt Polski w XX w., uwzględniając cezury 1918 r., 1944-1945, 1989 r. oraz prezentuje sylwetki czołowych uczestników tych wydarzeń;
- E.9.2. charakteryzuje postawy społeczne wobec totalitarnej władzy, uwzględniając różnorodne formy oporu oraz koncepcje współpracy lub przystosowania.